

International Conference on The School of Martyr Soleimani (ICSMS 2021)

The concept of "school" in Imam Khamenei's intellectual system

H Najaran Toosi *

Abstract

The martyrdom of Sardar Qassem Soleimani and the statements of the Supreme Leader of the Revolution regarding his view of him as a "school" marked the beginning of the popularization of the phrase "the school of Martyr Soleimani". The word "school" is one of the concepts that has wide applications in scientific and religious literature and various definitions have been given about it. Given that "school" is a concept of credit and mental construction, it receives its definition from the intentions and expectations of the creditor. The question now is what concept the Supreme Leader has endorsed by the use of the word "school." The best source for understanding the concept of "school" from the perspective of Ayatollah Khamenei is to refer to the records of his use of this word during various speeches and statements. This article seeks to address this issue and identify the concept of "school" in the intellectual system of Ayatollah Khamenei and then extract the characteristics of the "school of Martyr Soleimani" in this system. To achieve this goal, the qualitative method of "content analysis" was used and a comprehensive pattern including 142 primary themes (identifier) was identified, which was combined in the form of 72 organizing themes (index). After categorizing them at different levels, these themes were finally organized into 17 comprehensive themes (6 components and 11 sub-components) in two dimensions: "definition of school", "types of schools". The "definition of school" dimension has three components: "meanings and concepts", "characteristics" and "applications"; "Types of schools" also include "Western schools", "School of Ahl al-Bayt (PBUH)" and "School of Imam Khomeini and the Islamic Revolution". The findings of this study showed that in the thought of the Supreme Leader of the Revolution, Martyr Soleimani, as a prominent student of the school of Imam Khomeini, is itself the reason for the path and indicates the path, 14 features of which are counted and introduced in this article. "Commanding power", "caution and guarding the religious boundaries", "struggle in the way of God" and "sincerity" are among the most important features that have been emphasized in the words of the Supreme Leader of the Revolution.

Keywords: *School, Imam Khomeini, Martyr Qasem Soleimani.*

---

* Corresponding author: assistant professor at the Department of Management & Strategic Planning, Imam Hussein University, Iran
htoosi@gmail.com

مفهوم «مکتب» در منظومه فکری امام خامنه‌ای (دام‌ظله)

حامد نجاران طوسی *

چکیده

شهادت سردار قاسم سلیمانی و بیانات رهبر معظم انقلاب در خصوص نگاه به وی به‌عنوان یک «مکتب»، سرآغاز رواج عبارت «مکتب شهید سلیمانی» شد. واژه «مکتب» از جمله مفاهیمی است که کاربردهای وسیعی در ادبیات علمی و دینی داشته و تعاریف مختلفی نیز در خصوص آن بیان شده است. با توجه به اینکه «مکتب»، یک مفهوم اعتباری و برساخت ذهنی است، تعریف خود را از مقاصد و انتظارات اعتبارکننده دریافت می‌کند. حال سؤال این است که مقام معظم رهبری از به‌کار بردن واژه «مکتب» چه مفهومی را اعتبار نموده‌اند. بهترین منبع شناخت مفهوم «مکتب» از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله)، رجوع به سوابق به‌کارگیری این لفظ توسط ایشان طی سخنرانی‌ها و بیانات مختلف است. این مقاله درصدد است تا به این موضوع پرداخته و مفهوم «مکتب» را در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) شناسایی و سپس ویژگی‌های «مکتب شهید سلیمانی» را در این منظومه استخراج نماید. برای رسیدن به این هدف از روش کیفی «تحلیل مضمون» استفاده شد و الگویی جامع شامل ۱۴۲ مضمون اولیه (شناسه) مورد شناسایی قرار گرفت که در قالب ۷۲ مضمون سازمان‌دهنده (شاخص) ترکیب گردید. این مضمونها پس از دسته‌بندی در سطوح مختلف درنهایت در ۱۷ مضمون فراگیر (۶ مؤلفه و ۱۱ زیرمؤلفه) در دو بُعد «تعریف مکتب»، «انواع مکاتب» ساماندهی شد. بُعد «تعریف مکتب» سه مؤلفه «معانی و مفاهیم»، «ویژگیها» و «کاربردها» دارد؛ «انواع مکاتب» نیز شامل «مکاتب غربی»، «مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام)» و «مکتب امام خمینی (ره)» و انقلاب اسلامی است. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در اندیشه رهبر معظم انقلاب، شهید سلیمانی به‌عنوان شاگرد برجسته مکتب امام (ره)، خود دلیل راه و نشان‌گر مسیری است که در این مقاله ۱۴ ویژگی آن، احصا و معرفی می‌شود. «قدرت فرماندهی»، «احتیاط و مراقبت از حدود شرعی»، «مجاهدت در راه خدا» و «اخلاص»، از جمله مهم‌ترین این ویژگی‌ها هستند که در کلام رهبر معظم انقلاب بر آنها تأکید شده است.

کلیدواژه‌ها: مکتب، امام خامنه‌ای (دام‌ظله)، شهید قاسم سلیمانی.

مقدمه

پس از شهادت و تشییع باشکوه سردار سلیمانی، هنگامی که آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) در خطبه‌های نماز جمعه تهران در تاریخ ۱۳۹۸/۱۰/۲۷، از همگان خواستند تا به این شهید بزرگوار به چشم یک «مکتب» نگاه کنند؛ سؤالاتی در خصوص مفهوم واژه «مکتب» مطرح گردید، از جمله اینکه ارتباط «مکتب شهید سلیمانی» با مکتب «اسلام» یا «انقلاب اسلامی» چیست؟ مکتب «امام خمینی (ره)» چه نسبتی با این مفاهیم دارد؟ و پرسش‌هایی مشابه. پاسخ به این سؤالات مستلزم شناخت و آشنایی با واژه «مکتب» در ادبیات علمی و دینی و به‌ویژه در منظومه فکری مقام معظم رهبری به‌عنوان طرح‌کننده این بحث است.

واژه «مکتب» عمدتاً به‌صورت پیشوند در محافل گوناگون و رشته‌های مختلف علمی استفاده می‌شود و با وجود کاربرد وسیع آن، تفاهم کاملی در خصوص معنای آن وجود ندارد. مشابهت کاربرد این واژه با مفاهیم پرکاربرد دیگری مانند «علم»، «دین»، «مذهب»، «الگو»، «نظام» و «منظومه» اهمیت معناکاوای آن را بیشتر نموده است (آقائظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۶). این مسائل ممکن است مانع درک دقیق اقوال صاحب‌نظران و متفکران شده و بعضاً به مغالطه و اشتباه‌گویندگان، نویسندگان و مخاطبان بیانجامد.

با توجه به اینکه «مکتب»، یک مفهوم اعتباری و برساخت ذهنی محسوب می‌شود، مطابق نظر علامه طباطبایی (۱۳۹۶: ۱۴۴)، تعریف خود را از مقاصد و انتظارات اعتبارکننده دریافت می‌کنند؛ لذا بهترین منبع و مرجع شناخت مفهوم و ابعاد این واژه رجوع به سوابق به‌کارگیری این لفظ توسط آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) به‌عنوان اولین فردی است که عبارت «مکتب شهید سلیمانی» را مطرح نمودند. البته مقاله حاضر در پی ارائه تعریفی همه‌جانبه و همه‌پسند از این واژه و ایجاد مفاهیم برای استفاده به‌اصطلاح درست از این واژه نیست که نه امکان‌پذیر و نه لازم است؛ بلکه به‌دنبال تشریح و دسته‌بندی معانی مختلف آن برای درک بهتر مقاصد استفاده‌کنندگان به‌ویژه رهبر معظم انقلاب و به‌کارگیری دقیق‌تر این واژه است.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم شناسی عمومی

واژه «مکتب» در زبان فارسی و معادل آن یعنی کلمه «مدرسه» در زبان عربی و «School» در انگلیسی، از جمله کلماتی است که علی‌رغم کاربرد فراوان آن در علوم گوناگون، تعریف روشن و ضابطه‌مندی از آن ارائه نشده است. برخی این واژه را معادل دین و ایدئولوژی یا حتی مسلک، سبک، نظریه و امثال آن تعریف کرده‌اند. از نظر لغوی «مکتب» واژه‌ای عربی است که به‌عنوان مصدر (به معنای کتابت و نوشتن)، اسم زمان (زمان نوشتن) و اسم مکان (مکان نوشتن) به کار می‌رود.

مطهری (۱۳۹۷)، «مکتب» را معادل «ایدئولوژی» دانسته و آن را مجموعه‌ای منظم و روشمند از گزاره‌هایی تعریف می‌کند که خطوط کلی و اصلی زندگی انسان را نشان می‌دهد. از نظر وی «مکتب» یک نظریه کلی و طرح جامع و منسجمی است که شامل مبانی، اصول، روش‌ها، اهداف، وسایل، نیازها، راه‌کارها و مسئولیتهای مشخص می‌شود تا با تکیه بر برداشت خاصی از زندگی، هستی، انسان و آفریدگار، اهداف معینی را برای تأمین سعادت همگانی از قبیل آسایش، رفاه و امنیت، ثبات، تأمین مشکلات اجتماعی، به‌دنبال رشد و تکامل تمدن انسانی با بهترین شیوه، کمترین زحمت و بیشترین سود است (مطهری، ۱۳۸۹: ۵۶).

از نگاه برخی محققان، «مکتب»، مجموعه «ایدئولوژی» و «جهان‌بینی» است که البته تفاوت چندانی با تعریف اول ندارد زیرا جهان‌بینی و ایدئولوژی لازم و ملزوم یکدیگرند. با این فرض برخی «مکتب» را معادل «دین» فرض نموده‌اند چراکه دین هم شامل جهان‌بینی و ایدئولوژی است. با توجه به نظر علامه طباطبایی (۱۳۷۰) دین شامل عقاید و دستورهای عملی و اخلاقی است که توسط پیامبران از طرف خداوند برای راهنمایی و هدایت بشر آورده شده است، رابطه بین مفهوم مکتب و دین رابطه عموم و خصوص مطلق خواهد بود. بدین ترتیب که مکاتب همان‌طور که می‌توانند منشأ الهی داشته باشند، ممکن است خاستگاه بشری و الحادی نیز داشته باشند (آقانظری و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۸).

«مذهب» دیگر واژه‌ای است که ارتباط نزدیکی با «مکتب» دارد. «مذهب» به معنای «روش و سیره» و «آیین و عقیده» به کار رفته است و در اصطلاح دینی، طریقه‌ای خاص در فهم مسائل اعتقادی بوده و به تیره‌ها و شعبات یک دین اطلاق می‌گردد. بنابراین باید «مکتب» عمومیت بیشتری نسبت به مذهب داشته باشد؛ اما کاربرد دیگری از واژه «مکتب» نیز وجود دارد که آن را در ذیل «مذاهب» قرار می‌دهد، بدین معنا که در یک مذهب ممکن است مکاتب مختلف کلامی، فلسفی، فقهی و ... وجود داشته باشد (همان).

تاریخچه

در پی رنسانس در مغرب زمین، از یک‌سو تحولات فلسفی و اجتماعی به وقوع پیوست و از

روش پژوهش

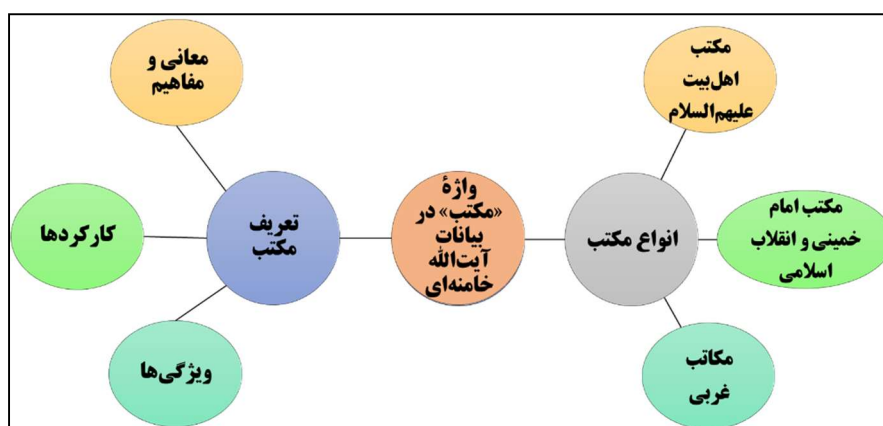
برای واکاوی معنایی واژه «مکتب»، از «تحلیل مضمون» بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) استفاده شد. «تحلیل مضمون» به دنبال استخراج مضمونهای برجسته متون در سطوح مختلف است و برای شناسایی و تشریح چرایی و چیستی هر پدیده می‌توان از «تحلیل مضمون» استفاده کرد. «تحلیل مضمون» شامل جستجو در مجموعه‌ای از داده‌ها برای یافتن الگوهای تکرارشونده از معانی است. شکل و محصول «تحلیل مضمون» ممکن است متفاوت باشد؛ از این رو مهم است که سؤالات تحقیق، قبل، بعد و هنگام «تحلیل مضمون» مورد توجه و بررسی قرار گیرد. فرایند کلی این پژوهش را می‌توان به مراحل کلی زیر تقسیم کرد:

- ۱- جمع‌آوری و یافتن متون مرتبط با موضوع
  - ۲- کاهش متون با انتخاب جملات مرتبط بین متون جمع‌آوری شده
  - ۳- یافتن و شناسه‌گذاری (برچسب‌زنی) مضمونهای اولیه جملات و عبارتهای منتخب
  - ۴- ترکیب مضمونهای اولیه برای رسیدن به مفاهیم فراگیرتر در سطوح مورد نیاز
- همه این مراحل با تفسیر و تحلیل همراه است و به صورت رفت و برگشتی اصلاح و تکمیل می‌گردد. با توجه به اینکه «تحلیل مضمون» نوعی پژوهش کیفی است، بدیهی است برخی از مراحل آن مشابه دیگر روشهای تحقیق کیفی باشد. این فرایند می‌تواند در زمان جمع‌آوری داده‌ها آغاز شود اما نقطه پایان این فرایند تهیه گزارشی از محتوا و معانی الگوها و مضمونهای در داده‌هاست. این نوع تحلیل فرایندی است که طی زمان شکل می‌گیرد و نیازمند صبر و حوصله فراوان است (شیخزاده، ۱۳۹۴: ۲۱-۲۳).

در ابتدا مجموعه بیانات و مکتوبات رهبر معظم انقلاب که در آنها واژه «مکتب» وجود داشت از پایگاه اطلاع‌رسانی ایشان استخراج شد. این مجموعه شامل سخنرانی‌ها، پیامها و نامه‌های معظم‌له از ابتدای رهبری (خرداد سال ۱۳۶۸) تا پایان سال ۱۳۹۸ بود. سپس شناسایی مضمونهای اولیه و شناسه‌گذاری آغاز شد. از ۳۱۵ مجموعه عبارت، ۱۴۲ مضمون اولیه (شناسه) استخراج و در قالب ۷۲ مضمون سازمان‌دهنده (شاخص) ترکیب گردید. این مضمونها پس از دسته‌بندی در سطوح مختلف در نهایت در ۱۷ مضمون فراگیر (۶ مؤلفه و ۱۱ زیرمؤلفه) در دو بُعد «تعریف مکتب»، «انواع مکاتب» ساماندهی شد.

یافته‌های پژوهش

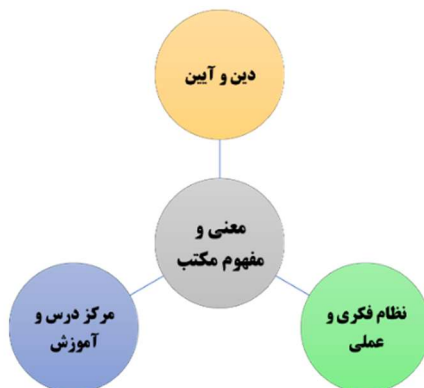
بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) که در آنها از واژه «مکتب» استفاده شده است را می‌توان به دو دسته اصلی تقسیم نمود؛ دسته اول مواردی است که از بیان ایشان می‌توان تعریف این واژه را برداشت نمود. در این بخش تعریف «مکتب» با بیان «معانی و مفاهیم»، «کارکردها» و «ویژگیها» در قالب ۹ مضمون، تبیین شده است. دسته دوم، بیاناتی است که به انواع مکاتب اشاره دارد. این مکاتب را می‌توان در سه بخش اصلی شامل «مکاتب غربی»، «مکتب اسلام و اهل‌بیت (علیهم‌السلام)» و «مکتب انقلاب اسلامی و امام خمینی (ره)» تفکیک نمود. سطح یک شبکه مضامین واژه «مکتب» در بیانات و مکتوبات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) در نمودار ۲، نشان داده شده است.

نمودار ۲: شبکه مضامین (سطح یک)

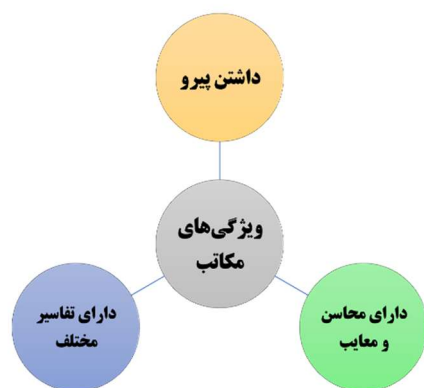
تعریف مکتب در بیانات

آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) واژه «مکتب» را در سه معنی و مفهوم مختلف اما مرتبط به کاربردها (نمودار ۳)؛ اول به معنای «مرکز درس و آموزش» که ایشان با بیان خاطراتی از دوره کودکی خود از رفتن به «مکتب» و ویژگیهای آن صحبت نموده‌اند (۱۳۷۶/۱۱/۱۴)، دوم به مفهوم «نظام فکری و عملی» برای رفع نیازهای زندگی بشر (۱۳۸۴/۱۰/۲۹) و سوم به معنای خاص «دین و آیین»^۴ که خدا از طریق پیامبران (علیهم‌السلام) به مردم ابلاغ نموده است (۱۳۹۸/۰۳/۱۴).

نمودار ۳: شبکه مضامین معنی و مفهوم مکتب

علاوه بر اشاره به معنی و مفهوم واژه «مکتب»، آیت الله خامنه‌ای (دام‌ظله) سه ویژگی را برای مکاتب مختلف بر شمرده‌اند (نمودار ۴). اولین ویژگی یک مکتب «داشتن پیرو» است (۱۳۹۰/۰۷/۲۵). علاوه بر این، عمده مکاتب «دارای محاسن و معایب» هستند که باعث جذب پیروان می‌شوند (۱۳۷۵/۰۲/۲۶). از دیگر ویژگیهای مکاتب، «داشتن تفسیرهای مختلف» است که هر کس از منظر خود به آن نگرسته و گفتگوی میان آنها باعث پیشرفت فکر، منطق و عقلانیت خواهد شد (۱۳۹۷/۰۲/۰۳).

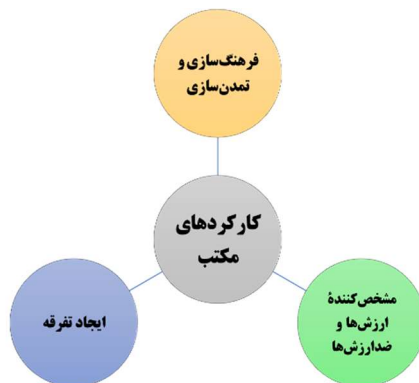
نمودار ۴: شبکه مضامین ویژگیهای مکاتب

قاعدتاً بسته به نوع مکاتب، کارکردهای مثبت و منفی مختلفی می‌توان برای مکتب قائل شد. اما سه کارکرد در بیانات آیت الله خامنه‌ای (دام‌ظله) برای «مکتب» ملاحظه شد (نمودار ۵). در این میان شاید مهم‌ترین کارکرد مکاتب، قابلیت «فرهنگ‌سازی و تمدن‌سازی» باشد (۱۳۷۰/۰۲/۰۳). «هیچ ملتی بدون دارا بودن یک فکر و یک ایدئولوژی و یک مکتب نمی‌تواند تمدن‌سازی کند. همین‌هایی که امروز شما ملاحظه می‌کنید در دنیا تمدن مادی را به وجود آورده‌اند، اینها با ایدئولوژی وارد شدند؛ صریح هم گفتند؛

گفتند ما کمونیستی‌ایم، گفتند ما کاپیتالیستی‌ایم، گفتند ما به اقتصاد سرمایه‌داری اعتقاد داریم؛ مطرح کردند، به آن اعتقاد ورزیدند، دنبالش کار کردند؛ البته زحماتی هم متحمل شدند، هزینه‌ای هم بر دوش آنها گذاشته شد. بدون داشتن یک مکتب، بدون داشتن یک فکر و یک ایمان، و بدون تلاش برای آن و پرداختن هزینه‌های آن، تمدن‌سازی امکان ندارد» (آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) در دیدار با جوانان خراسان شمالی؛ ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

کارکرد دیگر مکتب «تعیین‌کنندگی ارزشها و ضدا ارزشها» است. این، مکاتب هستند که برای پیروان خود، بایدها و نبایدها را تعیین و آنها را در مسیر آرمانهای خود هدایت می‌نمایند (۱۳۷۴/۰۱/۰۳). البته تعدد مکاتب که عمدتاً استعمار نیز با انگیزه‌های سیاسی به آن دامن زده و یا حتی برخی از آنها را ایجاد نموده است در طول تاریخ، عامل تفرقه و ایجاد نزاع‌های مختلفی بین پیروان آنها شده است. به این ترتیب یکی از محصولات و کارکردهای جانبی مکاتب را می‌توان «ایجاد تفرقه» دانست (۱۳۶۸/۰۷/۰۵).

نمودار ۵: شبکه مضامین کارکردهای مکتب

انواع مکتب در بیانات

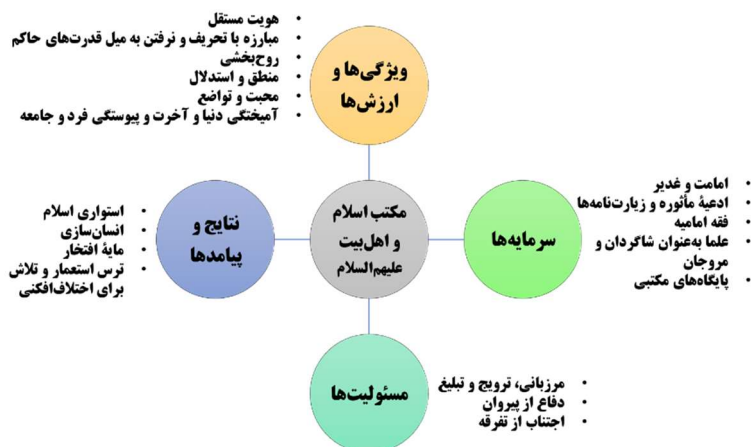
علاوه بر تعریف «مکتب»، دیگر مضمون فراگیری که در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) ملاحظه می‌شود، اشاره ایشان به انواع مکاتب است که می‌توان آنها را در سه بخش اصلی تفکیک نمود: «مکاتب غربی»، «مکتب اسلام و اهل بیت (علیهم‌السلام)» به صورت عام و «مکتب انقلاب اسلامی و امام خمینی (ع)» به صورت خاص.

بخشی از بیانات رهبر معظم انقلاب مربوط به «مکاتب غربی» است. در نگاه ایشان، این مکاتب دارای ویژگی‌هایی از قبیل «مادی‌گری، بی‌خدایی، آرایش پولادگونه، پرمدعا برای اداره زندگی و مقابله‌کننده با هر پدیده معنوی» است (۱۳۶۸/۱۱/۰۱) که «جاده صاف کن نظام سلطه» در جهان شده است (۱۳۶۹/۰۷/۰۸). مکاتب غربی نیز به دو گونه مکتب «مارکسیسم/کمونیسم» و «لیبرالیسم/ سرمایه‌داری» قابل تفکیک است. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) «مارکسیسم/کمونیسم» مکتب «تدوین‌شده و سروته‌دار، دارای موضع قدرت و اطمینان» بوده است (۱۳۷۰/۰۶/۲۵) که با «ادعای مبارزه علیه ظلم»، طرفداران زیادی به دست آورد (۱۳۷۱/۱۱/۱۸) و با «دولتی کردن، کاپینی کردن

و گرفتن سرمایه‌های شخصی، ادعای ایجاد مساوات» داشت (۱۳۷۵/۰۲/۲۶)؛ اما اکنون به واسطه تفکر صریح مادی‌اش نابود شده است.

مکتب «لیبرالیسم/سرمایه‌داری» نیز مبلغ «آزادی انسان منهای دین و خدا» است (۱۳۷۷/۰۶/۱۲)؛ اما در عین برخورداری از برخی ویژگیهای مثبت شامل «دعوت به کار و تلاش، وقت‌شناسی، رعایت دقایق سرمایه‌های انسانی، جاذبه علم، فناوری و ثروت» است؛ باعث «گسترش فقر، ظلم و فساد» در دنیا شده است (۱۳۷۵/۰۲/۲۶).

بخش قابل توجهی از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) ناظر به «مکتب اسلام و اهل بیت (علیهم‌السلام)» است. ایشان در مقاطع مختلف نسبت به تشریح «ویژگیها و ارزشها»، «سرمایه‌ها»، «مسئولیتها» و «نتایج و پیامدها»ی این مکتب سخن گفته‌اند (نمودار ۶).

نمودار ۶: شبکه مضامین مکتب اسلام و اهل بیت (علیهم‌السلام)

رهبر معظم انقلاب اسلامی، در بیان «ویژگیها و ارزشها»ی مکتب اسلام و اهل بیت (علیهم‌السلام) به ویژگیهایی چون داشتن «هویت مستقل» (۱۳۷۲/۰۱/۲۸)، «مبارزه با تحریف و نرفتن به میل قدرت‌های حاکم» (۱۳۷۶/۱۱/۱۴)، «روح‌بخشی» (۱۳۷۶/۰۷/۳۰)، «منطق و استدلال» (۱۳۷۶/۰۱/۰۱)، «آمیختگی دنیا و آخرت و پیوستگی فرد و جامعه» (۱۳۸۹/۰۷/۲۰) و ارزشهای «محبت» (۱۳۶۹/۱۰/۱۷) و «تواضع» (۱۳۷۹/۰۲/۲۳) اشاراتی داشته‌اند.

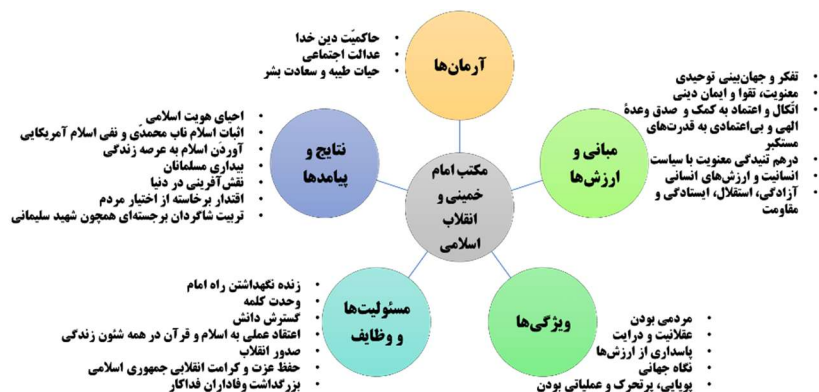
این مکتب دارای سرمایه‌های عظیمی است که در طول تاریخ باعث حفظ و گسترش آن در جهان شده است. برخی از این سرمایه‌ها در بیان مقام معظم رهبری آمده است. از آن جمله «امامت و غدیر» است که نقطه تمایز تشیع از سایر فرق اسلامی محسوب می‌شود (۱۳۷۲/۰۱/۲۸) و «همچنین ادعیه مأثوره و زیارت‌نامه‌ها» که از معصومین (علیهم‌السلام) رسیده و با کلام فصیح و بلیغ خود، معارف عمیق مکتب را به نسل‌های مختلف منتقل می‌نماید (۱۳۶۹/۱۰/۰۱)

۱۳۹۴/۰۹/۰۹). «فقه امامیه» نیز ذخیره ارزشمند دیگری است (۱۳۶۹/۱۱/۰۲) که با مجاهدتهای کم‌نظیر «علمای شیعه» در طول بیش از هزار سال، گردآوری شده است. علما هم به‌عنوان شاگردان این مکتب و هم مروجان آن خود نیز سرمایه بزرگی محسوب می‌شوند (۱۳۷۰/۱۲/۰۱) و (۱۳۸۰/۰۹/۲۶). شهرهای مختلف ایران اسلامی نیز به‌عنوان «پایگاه‌های تشیع» باعث ترویج آن در طول تاریخ شده‌اند (۱۳۷۵/۱۲/۱۸ و ۱۳۸۸/۰۷/۱۵).

بخش دیگری از بیانات رهبر معظم انقلاب درباره مسئولیتهای مهم در قبال مکتب نورانی اهل بیت (علیهم‌السلام) است (۱۳۹۶/۰۳/۱۷). «مرزبانی، ترویج و تبلیغ» مکتب، وظیفه‌ای است که علمای شیعه از زمان امامان معصوم (علیهم‌السلام) به‌ویژه در عصر غیبت بر عهده گرفته‌اند (۱۳۷۲/۰۱/۲۸). در این خصوص «داشتن موضع تهاجمی در قبال مکاتب انحرافی» نکته‌ای اساسی است (۱۳۷۰/۰۶/۳۱). مسئولیت مهم دیگر «دفاع از پیروان» این مکتب در سراسر جهان (۱۳۷۶/۱۱/۱۴) و «اجتناب از تفرقه» در دنیای اسلام است (۱۳۶۹/۰۳/۰۴).

بخش دیگر بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) در خصوص «نتایج و پیامدها»ی این مکتب است. باینکه «استواری اسلام» به برکت مکتب اهل‌بیت (علیهم‌السلام) اتفاق افتاده است (۱۳۸۷/۰۲/۱۳)؛ اما اساسی‌ترین پیامد مکتب اسلام و تشیع، «انسان‌سازی» است که نشانه‌های آن را در تربیت انسان‌های والا و تقدیم شهدای انقلاب اسلامی می‌توان مشاهده نمود (۱۳۹۷/۱۲/۲۲). البته پیروی از این مکتب همیشه «مایه افتخار» و سرافرازی بوده و هست (۱۳۸۵/۰۱/۰۱ و ۱۳۹۰/۰۹/۰۶). پیامد تبعی رشد این مکتب «ترس استعمار و تلاش برای اختلاف‌افکنی» بوده است (۱۳۷۰/۰۷/۰۴ و ۱۳۸۱/۱۲/۰۶).

اما بخش مهمی از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظله) ناظر به مضمون فراگیر «مکتب امام خمینی (ره)» و انقلاب اسلامی است (نمودار ۷).

نمودار ۶: شبکه مضامین مکتب امام خمینی و انقلاب اسلامی

ایشان در اولین سالگرد ارتحال امام خمینی (ره) (۱۳۶۹/۰۳/۱۰) طی پیامی، بینات «مکتب انقلاب»

را برشمردند. معظم‌له در چند سخنرانی دیگر در سالگرد ارتحال امام عظیم‌الشأن (در سال‌های ۱۳۸۳، ۱۳۸۴، ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴)، اختصاصاً به تبیین ابعاد و ویژگی‌های این مکتب با عنوان «مکتب امام خمینی (ره)» که مبتنی بر اسلام ناب محمدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) است، پرداخته‌اند. تعابیر «مکتب سیاسی اسلام» و «مکتب انقلابی» نیز که در بیانات ایشان مکرر به کار رفته، ناظر به همین قرائت از اسلام است (۱۳۷۷/۱۱/۲۱). شایان ذکر است که استفاده از عبارت «مکتب امام خمینی (ره)» در سال ۱۳۹۸ نیز در پیام‌های رهبر معظم انقلاب به مناسبت شهادت شهید سلیمانی تکرار گردیده است. این مضمون گسترده در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظه) را می‌توان در شش بخش شامل «آرمانها»، «مبانی و ارزشها»، «ویژگیها»، «مسئولیتها»، «الگوها» و «نتایج و پیامدها» دسته‌بندی نمود.

مکتب انقلاب اسلامی آرمانهای بلندی دارد که از مهم‌ترین آنها «حاکمیت دین خدا» (۱۳۹۸/۰۳/۱۴)، «عدالت اجتماعی» (۱۳۸۳/۰۳/۱۴) و «حیات طیبه و سعادت بشر» (۱۳۶۸/۱۰/۱۹) و (۱۳۹۰/۱۱/۱۰) است. «مبانی و ارزشها»ی این مکتب نیز که در کلام رهبر معظم انقلاب به این ترتیب احصا شده‌اند، عبارت‌اند از:

«تفکر و جهان‌بینی توحیدی» (۱۳۷۲/۰۶/۰۳ و ۱۳۹۴/۰۳/۱۴)، «معنویت، تقوا و ایمان» (۱۳۷۷/۱۱/۲۱ و ۱۳۸۳/۰۳/۱۴)، «اتکال و اعتماد به کمک و صدق وعده الهی و بی‌اعتمادی به قدرتهای مستکبر» (۱۳۹۴/۰۳/۱۴)، «درهم تنیدگی معنویت با سیاست» (۱۳۸۳/۰۳/۱۴) و (۱۳۸۴/۰۳/۱۴)، «انسانیت و ارزشهای انسانی» (۱۳۸۱/۰۷/۱۳)، «آزادگی، استقلال، ایستادگی و مقاومت» (۱۳۷۷/۱۱/۲۷ و ۱۳۹۴/۰۳/۱۴).

این مکتب دارای ویژگی‌های فراوانی است که مقام معظم رهبری در کلام خود اساسی‌ترین آنها را برشمرده‌اند: «مردمی بودن» (۱۳۶۸/۱۱/۰۹)، «عقلانیت و درایت» (۱۳۸۳/۰۳/۱۴ و ۱۳۹۰/۰۳/۱۴)، «پاسداری از ارزشها» (۱۳۸۳/۰۳/۱۴)، «نگاه جهانی» (۱۳۸۳/۰۳/۱۴) و «پویایی، پرتحرک و عملیاتی بودن» (۱۳۸۲/۱۱/۰۸ و ۱۳۹۴/۰۳/۱۴).

حال در قبال این مکتب با آرمانهای والا، مبانی مستحکم و ویژگی‌های منحصر‌به‌فرد، مسئولیتها و وظایفی متوجه مسئولان و آحاد جامعه است. اولین انتظار «زنده نگاه‌داشتن راه امام (ره)» است (۱۳۶۹/۰۳/۱۰). حفظ «وحدت کلمه» (۱۳۶۹/۰۳/۱۰)، «گسترش دانش» (۱۳۶۹/۰۳/۱۰)، «اعتقاد عملی به اسلام و قرآن در همه شئون زندگی» (۱۳۷۲/۰۸/۳۰)، «صدور انقلاب» (۱۳۶۸/۰۴/۱۹)، «حفظ عزت و کرامت انقلابی جمهوری اسلامی» (۱۳۶۹/۰۳/۱۰)، «بزرگداشت وفاداران فداکار» (۱۳۶۹/۰۳/۱۰).

آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌ظه) به نتایج و پیامدهای این مکتب نیز اشاراتی داشته‌اند. «اثبات اسلام ناب محمدی و نفی اسلام آمریکایی» (۱۳۹۴/۰۳/۱۴)، «احیای هویت اسلامی و بیداری مسلمانان»

کد اختصاصی: ۷۱۸۹۳-۹۹۲۰۱

دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی: International Conference on The Second Phase of the Islamic Revolution :

The School of Martyr Soleimani ;

مکتب شهید سلیمانی

A Model for Training Jihadi Civilization-Making Managers

الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن ساز

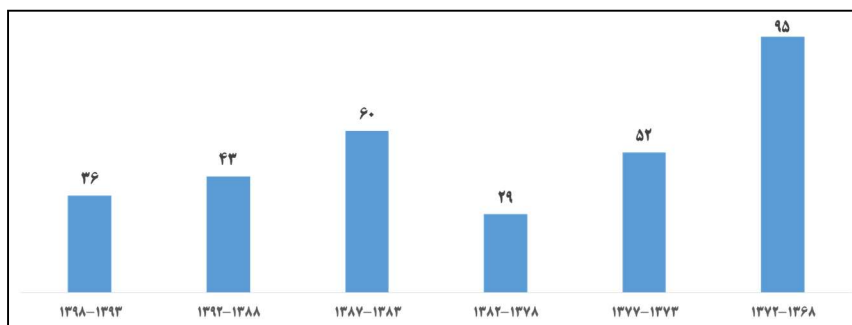
۱۳۷۴/۰۳/۱۴ و ۱۳۷۷/۱۱/۲۱، «آوردن اسلام به عرصه زندگی» (۱۳۷۷/۱۱/۲۱)، «نقش آفرینی در دنیا» (۱۳۷۸/۰۷/۰۹) و «انسان‌سازی و تربیت شاگردان برجسته‌ای همچون شهید سلیمانی» (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

نتیجه گیری و پیشنهادات

الف. نتیجه گیری

آیت الله خامنه‌ای (دام‌ظله) در ۱۱۵ سخنرانی، پیام یا نامه ثبت شده در پایگاه اینترنتی معظم له، در مجموع به تعداد ۳۱۵ مرتبه از واژه «مکتب» استفاده نموده‌اند. نمودار ۷، فراوانی استفاده از این واژه در بازه‌های پنج‌ساله را نشان می‌دهد.

نمودار ۷: فراوانی به کارگیری واژه «مکتب» توسط آیت الله خامنه‌ای (دام‌ظله)

این نمودار نشان می‌دهد که مقام معظم رهبری در طول سی سال زعامت، در بیانات خود به طور مداوم از واژه «مکتب» استفاده نموده‌اند که این نشان از اهمیت جایگاه بلند این مفهوم در منظومه فکری ایشان دارد. همان گونه که بیان شد، واژه «مکتب» در بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی دارای معانی و مفاهیم مختلفی است؛ اما آنچه معظم له در خصوص مکتب «شهید سلیمانی» بیان فرموده‌اند ناظر به سلوک رفتاری و «نظام فکری و عملی» این شهید بزرگوار است. با توجه به ویژگی‌های عمومی شمرده شده برای هر مکتب، مکتب «شهید سلیمانی» دارای «پیروانی» خواهد بود که راه و مسلک او را ادامه داده و در فکر و عمل از وی تبعیت می‌نمایند. البته در طی زمان، امکان به وجود آمدن «تفاسیر مختلف» و بعضاً تحریف شده از این مکتب نیز وجود خواهد داشت که پیشگیری از این واقعه، نیازمند تبیین دقیق ویژگی‌های آن و گفتمان‌سازی صحیح و وسیع است.

همانگونه که رهبر معظم انقلاب «کارکردها»یی نظیر «فرهنگ‌سازی و تمدن‌سازی» و «مشخص نمودن ارزش‌ها و ضد ارزش‌ها» را برای مکاتب مختلف عنوان نموده‌اند، «مکتب شهید سلیمانی» نیز از این قاعده مستثنی نبوده و می‌تواند با نشان دادن خطوط قرمز راهنمای تحقق فرهنگ دینی در جامعه و دستیابی به تمدن نوین اسلامی باشد. البته باید مراقب بود که به نام این مکتب نورانی که خود منادی وحدت و همبستگی امت اسلامی است، توسط دوستان ناآگاه و دشمنان زیرک، به عاملی برای «ایجاد تفرقه» نگردد.

شهید سلیمانی از پرورش‌یافتگان برجسته «مکتب انقلاب اسلامی و امام خمینی (ره)» محسوب می‌شوند. لذا وفادار به همان «آرمان‌ها»، «مبانی و ارزش‌ها» بوده و ویژگی‌های این مکتب از قبیل

«مردمی بودن»، «عقلانیت و درایت»، «پاسداری از ارزش‌ها»، «نگاه جهانی» و «پویایی، پرتحرک و عملیاتی بودن» در او به حد اعلی متجلی شده و تبلور یافته است. همچنین همه «نتایج و پیامدهای» مکتب انقلاب و امام برای مکتب شهید سلیمانی نیز جاری و ساری خواهد بود.

ب. پیشنهادها

آشنایی بیشتر با جزئیات «مکتب شهید سلیمانی»، نیازمند شناخت ویژگی‌های فکری و رفتاری این شهید بزرگوار است. برای این منظور، شناخت مهم‌ترین خصیصه‌های وی از منظر امام خامنه‌ای (دام‌الله) می‌تواند راهگشا باشد. آیت‌الله خامنه‌ای (دام‌الله) در سخنرانی‌ها و پیام‌های مختلف ویژگی‌های متعددی درباره خصوصیات رفتاری و شخصیتی آن سردار سلیمانی به‌ویژه پس از شهادت بیان نموده‌اند که به نوعی بیان تفصیلی ویژگی‌های «مکتب انقلاب اسلامی و امام خمینی (ره)» است. بر این اساس مهم‌ترین این ویژگی‌ها را می‌توان در ۱۴ مؤلفه به این شرح احصا و به کسانی که می‌خواهند با شاگردی در این مکتب، راه نورانی شهید سلیمانی را بیمایند، توصیه نمود.

۱- **قدرت فرماندهی:** شهید سلیمانی به معنای واقعی کلمه یک فرمانده کم‌نظیر در میدان‌های عملیاتی بود که با سازماندهی و هدایت نیروهای مردمی به آنها انگیزه و روحیه می‌داد و دشمن را هزیمت می‌نمود (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۲- **اهل احتیاط و مراقبت از حدود شرعی:** خصوصیت دیگر مراقبت از حدود شرعی حتی در سخت‌ترین شرایط و کارزار خطرناک جنگی و امور نظامی است تا ناخواسته به کسی تعدی و ظلم نشود (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

۳- **مجاهدت در راه خدا:** دیگر خصیصه ارزشمند و والای این مکتب، جهاد در راه خدا در برابر تهاجم دشمن با به خطر انداختن جان تا مرز شهادت و عاقبت بخیری است (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

۴- **اخلاص:** در میان تمام ویژگی‌های برشمرده شده برای این مکتب، «اخلاص» جایگاه ویژه‌ای داشته و بیشترین تأکید نیز بر آن شده است. پرهیز از ریا، خودنمایی و تظاهر (۱۳۹۸/۱۰/۱۸) از مصادیق این اخلاص و تجلیل گسترده و بی‌نظیر مردم از شهید سلیمانی، ثمره آن بود (۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

۵- **فداکاری:** فدا کردن تمام هستی و وجود برای حفظ امنیت کشور و مردم، یکی دیگر از خصوصیات این راه است (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۶- **سعه صدر:** دیگر ویژگی بارز این مکتب، داشتن سعه وجودی و پرهیز از تنگ‌نظری است. همان‌گونه که سپاه قدس بدون توجه به مرزهای جغرافیایی برای حفظ کرامت انسانی در هر جایی که نیاز باشد، حضور پیدا کرده و ملت‌های مظلوم دفاع می‌کند (۱۳۹۸/۱۰/۲۷).

۷- **شجاعت:** بی‌شک خطرپذیری و شجاعت در صفوف مقدم نبرد، درس بزرگی در مکتب شهید سلیمانی و از ویژگی‌های بارز سلوک رفتاری وی بوده است که حتی دشمنان در اندیشه‌های خود به آن اذعان نموده‌اند (۱۳۹۸/۱۰/۲۷ و ۱۳۹۸/۱۱/۱۶).

۸- **عقل و تدبیر:** در طول زندگی چه در دوره دفاع مقدس و چه در فرماندهی نیروی قدس، شجاعت و خطرپذیری شهید سلیمانی با عقلانیت و تدبیر وی توأم و همراه بود و این نقطه تمایز وی با بسیاری دیگر است که یکی از این دو خصلت در آنها برتری دارد (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

۹- **دارای منطق اثرگذار:** اثرگذاری و قانع‌کننده بودن سخن در عرصه سیاسی که حاصل همان شجاعت و تدبیر توأمان به‌علاوه اخلاص است (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

۱۰- **حضور میدانی:** حضور در خطوط مقدم نبرد و خدمت‌رسانی به مردم در کف میدان، نیز از دیگر دروس مکتب شهید سلیمانی است که نشانگر ویژگی‌های منحصر به فرد این مکتب است (۱۳۹۹/۰۵/۱۰).

۱۱- **ایمان و تعهد:** نشانه دیگر این مکتب، ایمان و تعهد است که در ترکیب با حرکت جهانی حتی موجب تحسین قدرتهای بزرگ، می‌شود (۱۳۹۸/۱۱/۱۶).

۱۲- **کار جوانانه:** نشاط، شور و تحرک و در یک کلام کار جوانانه، خصلت مهم دیگری است که رهبر معظم انقلاب در بیان ویژگی‌های شهید سلیمانی بیان نموده و برای علاج مشکلات کشور و عبور از راه‌های دشوار به آن امید دارند (۱۳۹۹/۰۸/۲۸).

۱۳- **انقلابی‌گری بدون کار جناحی:** در مکتب شهید سلیمانی خط امام و انقلاب، خط قرمز است اما کار حزبی و جناحی به معنای مرسوم آن جایی ندارد (۱۳۹۸/۱۰/۱۸).

۱۴- **تلاش بی‌پروا تا رسیدن به نتیجه مطلوب:** آخرین ویژگی احصاشده مکتب شهید سلیمانی در بیانات رهبر معظم انقلاب، تلاش و تحمل زحمت بدون ترس از سختی‌ها، نامایمات، حرف و حدیث‌ها در راه خدا تا رسیدن به هدف و نتیجه مطلوب است (۱۳۹۸/۱۰/۱۳).

با وجود ظهور و بروز الگوی عینی و عملی چون شهید سلیمانی در مکتب انقلاب اسلامی، پیمودن این مسیر، نه لفاظی و آرمان‌گرایی صرف بلکه امری واقعی و شدنی است؛ هرچند نیازمند تلاش و مجاهدت بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیر در سراسر زمان زیستن در این جهان فانی خواهد بود.

منابع فارسی

- آقانظری، حسن؛ توکلی، محمدجواد؛ بیدار، محمد (۱۳۹۷). معنانشناسی «مکتب»، «نظام» و «علم» در ادبیات اقتصاد اسلامی. معرفت اقتصاد اسلامی. س ۱۰. ش ۱۹: ص ۲۵ تا ۴۶.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۸/۰۵/۱۰)، بیانات معظم‌له در سخنرانی تلویزیونی به مناسبت عید قربان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۹/۰۸/۲۸)، بیانات معظم‌له در ارتباط تصویری با تشکلهای دانشجویی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۱۱/۱۶)، بیانات معظم‌له در دیدار با اقشار مردم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۱۰/۲۷)، بیانات معظم‌له در خطبه‌های نماز جمعه تهران، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۱۰/۱۸)، بیانات معظم‌له در دیدار با مردم قم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۱۰/۱۳)، بیانات معظم‌له در منزل شهید سلیمانی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۱۰/۱۳)، پیام معظم‌له به مناسبت شهادت سردار سلیمانی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۸/۰۳/۱۴)، بیانات معظم‌له در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۷/۱۲/۲۲)، بیانات معظم‌له در دیدار خانواده‌های شهدای مدافع حرم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۷/۱۲/۱۹)، بیانات معظم‌له در مراسم اعطای نشان ذوالفقار به سردار سلیمانی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۷/۰۲/۰۳)، بیانات معظم‌له در دیدار دست‌اندرکاران همایش ملی حکیم طهران (مرحوم آقاعلی مدرس زنوزی)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۶/۰۳/۱۷)، بیانات معظم‌له در دیدار با دانشجویان در ماه مبارک رمضان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۴/۰۹/۰۹)، بیانات معظم‌له در ابتدای درس خارج فقه درباره پیاده‌روی اربعین، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۴/۰۳/۱۴)، بیانات معظم‌له در سالگرد رحلت حضرت امام (ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۳/۰۷/۲۱)، بیانات معظم‌له در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید غدیر، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۱/۰۷/۲۳)، بیانات معظم‌له در دیدار با جوانان خراسان شمالی، برگرفته از پایگاه اینترنتی

- _____ www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۰/۱۱/۱۰)، بیانات معظم له در دیدار شرکت کنندگان در اجلاس جهانی جوانان و بیداری اسلامی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۰/۰۹/۰۶)، بیانات معظم له در دیدار اقدار نمونه بسیج سراسر کشور، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۰/۰۷/۲۵)، بیانات معظم له در دیدار با مردم پاوه، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۰/۰۳/۱۴)، بیانات معظم له در در سالگرد ارتحال حضرت امام(ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۹۰/۰۲/۲۷)، بیانات معظم له در در دومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع عدالت، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۹/۰۷/۲۰)، پیام معظم له به نوزدهمین اجلاس سراسری نماز، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۸/۰۷/۱۵)، بیانات معظم له در دیدار عمومی مردم چالوس و نوشهر، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۷/۰۲/۱۳)، بیانات معظم له در جمع جانبازان و ایثارگران و خانواده‌های شهدای استان فارس، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۵/۰۱/۰۱)، پیام نوروزی معظم له به مناسبت حلول سال نو، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۴/۱۰/۲۹)، بیانات معظم له در دیدار اساتید و دانشجویان دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۴/۰۳/۱۴)، بیانات معظم له در سالگرد ارتحال حضرت امام(ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۳/۰۳/۱۴)، بیانات معظم له در سالگرد ارتحال حضرت امام(ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۲/۱۱/۰۸)، پیام معظم له به کنگره عظیم حج، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۱/۱۲/۰۶)، بیانات معظم له در دیدار جوانان استان سیستان و بلوچستان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۱/۰۷/۱۳)، بیانات معظم له در دیدار مسئولان نظام به مناسبت مبعث حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۸۰/۰۹/۲۶)، پیام تسلیت معظم له به مناسبت درگذشت آیت الله آقای حاج سید محمد شیرازی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۹/۰۲/۲۳)، بیانات معظم له خطبه‌های نماز جمعه تهران، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.

- _____ (۱۳۷۸/۰۷/۰۹)، بیانات معظم‌له در خطبه‌های نماز جمعه تهران، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۷/۱۱/۲۷)، بیانات معظم‌له در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۷/۱۱/۲۱)، پیام معظم‌له به ملت ایران به مناسبت بیستمین سالگرد انقلاب اسلامی، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۷/۰۶/۱۲)، بیانات معظم‌له در مراسم فارغ‌التحصیلی گروهی از دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۶/۱۱/۱۴)، بیانات معظم‌له در دیدار با اعضای مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۶/۱۱/۱۴)، بیانات معظم‌له در گفت‌و شنود صمیمانه با گروهی از جوانان و نوجوانان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۶/۰۷/۳۰)، بیانات معظم‌له در همایش بزرگ خواهران در ورزشگاه آزادی به مناسبت جشن میلاد کوثر، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۶/۰۳/۱۴)، بیانات معظم‌له در سالگرد ارتحال حضرت امام (ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۶/۰۱/۰۱)، بیانات معظم‌له در اجتماع بزرگ مردم در صحن امام خمینی (ره) مشهد مقدس، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۵/۱۲/۱۸)، بیانات معظم‌له در اجتماع بزرگ مردم اهواز، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۵/۰۲/۲۶)، بیانات معظم‌له در دیدار با روحانیون و مبلغان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۴/۰۳/۱۴)، بیانات معظم‌له در سالگرد ارتحال حضرت امام (ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۲/۰۸/۳۰)، بیانات معظم‌له در اجتماع بزرگ فرماندهان «نیروی مقاومت بسیج» سراسر کشور، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۲/۰۶/۰۳)، بیانات معظم‌له در دیدار هیئت دولت، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۲/۰۱/۲۸)، پیام معظم‌له به کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۱/۱۱/۱۸)، بیانات معظم‌له در دیدار میهمانان خارجی دهه فجر، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۰/۱۲/۰۱)، بیانات معظم‌له در اجتماع طلاب و فضلاء حوزه علمیه قم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۰/۰۷/۰۴)، بیانات معظم‌له در دیدار با اعضای شورای عالی مجمع جهانی اهل بیت (علیهم‌السلام)،

- برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۰/۰۶/۳۱)، بیانات معظم له در آغاز درس خارج فقه، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۰/۰۶/۲۵)، بیانات معظم له در هفتمین گردهمایی ائمه جمعه سراسر کشور، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۷۰/۰۲/۰۳)، بیانات معظم له در دیدار با وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و نمایندگان فرهنگی جمهوری اسلامی در خارج از کشور، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۱۱/۰۲)، نامه معظم له به سید محمود هاشمی درباره ایجاد و اداره مؤسسه دائرةالمعارف فقه اسلامی اهل بیت (علیهم السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۱۰/۱۷)، بیانات معظم له در دیدار با مداحان اهل بیت (علیهم السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۱۰/۰۱)، یادداشت معظم له درباره مناجات شعبانیه، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۰۷/۰۸)، بیانات معظم له در دیدار با شورای مرکزی نمایندگان ولی فقیه در دانشگاه‌ها، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۰۳/۱۰)، پیام معظم له به مناسبت اولین سالگرد ارتحال حضرت امام خمینی (ره)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۹/۰۳/۰۴)، بیانات معظم له در دیدار با میهمانان و شرکت‌کنندگان کنفرانس جهانی اهل بیت (علیهم السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۸/۰۷/۰۵)، بیانات معظم له در دیدار با جمعی از بسیجیان و روحانیون تهران، مدرسان و طلاب اهل سنت استان خراسان، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۸/۱۱/۰۹)، بیانات معظم له در دیدار با مسئولان و کارگزاران نظام، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۸/۱۱/۰۱)، بیانات معظم له در دیدار با اساتید، مسئولان، فضلا و طلاب بنیاد فرهنگی باقرالعلوم (علیه السلام)، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۸/۱۰/۱۹)، بیانات معظم له در دیدار با جمع کثیری از اقشار مختلف مردم قم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- _____ (۱۳۶۸/۰۴/۱۹)، بیانات معظم له در مراسم بیعت جمع کثیری از اقشار مختلف مردم، برگرفته از پایگاه اینترنتی www.khamenei.ir در تاریخ ۱۳۹۹/۰۸/۲۰، تهران.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۹۶). مجموعه آثار علامه سید محمدحسین طباطبایی. ج ۷: اصول فلسفه و روش رئالیسم و رسائل توحیدی. قم: مؤسسه بوستان کتاب.
- _____ (۱۳۷۰). خلاصه تعالیم اسلام. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۹). مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۲. تهران: صدرا.

International Conference on The Second Phase of the Islamic Revolution : دومین همایش بین‌المللی گام دوم انقلاب اسلامی :

The School of Martyr Soleimani ;

مکتب شهید سلیمانی

A Model for Training Jihadi Civilization-Making Managers

الگوی تربیت مدیران جهادی تمدن ساز

شیخ‌زاده، محمد (۱۳۹۴). سبک رهبری خدمتگزار الگویی متعالی برای فرماندهان و مدیران. تهران: مرکز امامت- مرکز

باقرالعلوم (ع).

